

Petre SEMEN

SENSUL VIETII ȘI AL SUFERINȚEI

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2010

CUPRINS

Prefață	7
Cartea Ecclesiastul	11
Cartea Iov	87
Bibliografie	163

PREFATĂ

Cărțile canonice Ecclesiast și Iov fac parte din grupa celor cunoscute în tradițiile iudaică și creștină drept didactico-sapientiale. Într-adevăr, își merită denumirea, fiindcă în cuprinsul acestora cititorul va găsi evidente reflecții existențiale, alături de numeroase sfaturi practice, foarte utile mai ales pentru cel care dorea să se impună în societatea vremii.

Specificul înțelepciunii ebraice biblice este că nu excelează prin speculații sterile sau prin pure exerciții de logică, ci are un scop pragmatic, ce se raportează totodată la religie și morală. De altfel, nicăieri în Biblie nu găsim vreo personalitate despre care să se spună că ar fi excelat în înțelepciune, cu excepția regelui Solomon, însă și acesta a fost recunoscut ca înțelept doar cât timp a fost credincios lui Dumnezeu. Se insistă mult pe ideea că înțelepciunea autentică îi aparține exclusiv lui Dumnezeu (Iov 12:13; Isaia 31:3; Daniel 2:20-23), iar omul înțelept, dacă există cu adevărat un astfel de om, nu poate fi definit astfel decât ca unul care se teme de Dumnezeu (Iov 28:28; Ps. 111:10; Pilde 1:7).

Am comentat cele două cărți, Ecclesiast și Iov, prin excelență sapientiale, pornind de la premisa că sunt cele mai problematice pentru cel care le lecturează. Pentru cititorul nefamiliarizat cu textul biblic, Ecclesiastul pare fie rezultatul unei reflecții extrem de pesimiste, fie expresia angoasei existențiale. Ideea se conturează,

de altfel, și în cartea *Deuteronom*, în care, prin glasul profetului Moise, Dumnezeu avertizează că necredința în El și nerespectarea poruncilor Sale este cauza fricii, a temerii chiar nejustificate: *Chiar și după ce te va fi pedepsit cu împrăștierea printre popoare străine, nu te vei liniști și nu vei găsi loc de odihnă pentru talpa picioarelor tale. Domnul îți va face inima fricoasă, ochii slăbiți și sufletul îndurerat. Viața îți va părea mereu în primejdie înaintea ochilor tăi, vei tremura ziua și noaptea și nu vei fi sigur de viața ta. Din cauza tremurului inimii tale, de care vei fi cuprins, și din cauza celor pe care le vei vedea cu ochii tăi, dimineața vei zice: „o, de ar veni seara!”, iar seara vei zice: „o, de ar veni ziua!”* (Deuteronom 28:64-67). Dacă acela arăta ce se poate întâmpla cu cei care se îndepărtează de poruncile Domnului, Ecclesiastul își focalizează întregul discurs, cu o insistență excesivă, pe tristețea și decepțiile vieții pământești, care cuprind sufletul omului ce meditează la trecerea în lumea Șeolului. Același destin îl vor avea cei puternici, ca și cei slabi, cei săraci, dimpreună cu cei bogați, și cei înțelepți, alături de cei ignorați. Până la Șeol însă, autorul se întreabă: la ce bun mai trăiește omul pe pământ, dacă îl așteaptă o soartă atât de nevolnică? De ce atâta zăbucium sub soare? De ce are viața un final atât de tragic?

Deși cuvintele *toată strădania omului sub soare este deșertăciune* apar ca un perpetuu refren, autorul nu cade în deznădejde, căci îi rămâne raportarea la Dumnezeu și la poruncile Sale. Pe parcursul succintei analize textuale vom vedea că de fapt autorul nu cade deloc pradă disperării și nici pesimismului exacerbat, după cum ar rezulta după o lecturare superficială a cărții, ci se lansează într-o veritabilă logomahie împotriva gândirii

teologice oficiale a vremii, mult prea conformiste, cât și a pretenției deloc justificate de a avea mereu răspunsuri pentru toate întrebările și misterele vieții¹.

Față de numeroasele anomalii ale vieții care îl dezarmează total, autorul proclamă cu convingere nedisimulată că toate sunt deșertăciuni și goană după vânt. În final, recunoaște că numai în Dumnezeu și în respectarea vocii Sale omul își poate găsi adevărata menire în viață. Într-adevăr, aparentul nonsens al vieții, nestatornicia sorții și finalitatea în moarte nu-l puteau duce pe autor decât la concluzia de la care a și pornit: că toate în viață sunt deșertăciuni, în comparație cu viața veșnică pe care o mărturisește cu multă convingere.

Cartea Iov privește dintr-o cu totul altă perspectivă problemele existențiale decât Ecclesiastul, numai că aici nu se pune atât de acut problema deșertăciunii vieții, ci a aparentei deșertăciuni a suferinței, a lipsei de sens a acesteia. Dintre discursurile puse de autor pe seama celui ce suferă se detașează, fără echivoc, nedumerirea amară privitoare la suferință, precum și la multele anomalii ale vieții. Dacă Ecclesiastul pare că se mulțumește să constate cu resemnare câtă nedreptate și câte răutăți sunt pe lume, fără ca nimeni să le limiteze, dacă nu chiar să le oprească pentru totdeauna, Iov se avântă într-un veritabil protest, aparent fără adresă, dar cu speranța că cineva îl va auzi odată și îi va da un răspuns pe măsura așteptărilor.

Desigur, autorul se întreabă de ce există atâta discrepanță între viața fericită a celor nemernici și marile

¹JvdP. Alac, *Ecclesiaste*, în *Dictionnaire Encyclopédique de la Bible*, Ed. Brepols, 1987, p. 373.

încercări ale celor drepți nu pentru satisfacerea unei curiozități specific omenești. Realizând că nici prin cea mai înaltă înțelepciune lumea nu poate să se debaraseze total de nedreptăți, sărăcie, necinste, corupție etc., autorul se simte total deprimat în încercarea de a rezolva aceste probleme morale ale societății cu mijloace exclusiv omenești și își exprimă încrederea într-un Răscumpărător suprem. De fapt, reflectând asupra mesajului central al scrierii, reținem că textul evidențiază nu atât durerea fizică, fiindcă despre aceasta se vorbește doar la începutul cărții, pentru a justifica într-un fel intrarea în scenă a celorlalte personaje coparticipante la drama celui suferind, cât durerea imensă a protagonistului cărții de a se simți cu totul abandonat, mai întâi de rudele apropiate, de cunoscuți și de prieteni, ca în final să culmineze cu aparentul, dar și cel mai dureros, abandon din partea lui Dumnezeu. La marea neliniște și suferință din cauza părăsirii de către Dumnezeu, se mai adaugă și marea dezamăgire că Cel în Care și-a pus credința și nădejdea o viață întreagă nu a acționat nici pe departe în conformitate cu faptele sale de dreptate și nici nu corespunde teoriei oficiale, unanim trâmbițate, că bunătatea și credința ar putea fi altfel recompensate decât cu sănătate, viață lungă și multă prosperitate. În ciuda tuturor așteptărilor, cartea nu poate răspunde, și de fapt nici nu-și propune să dea răspuns, la întrebarea esențială și mult așteptată, de ce suferă cel drept, dar nu uită să proclame atotînțelepciunea și suveranitatea absolută a lui Dumnezeu de a dispune de întreaga creație, inclusiv de om.

Autorul

CARTEA ECCLESIASTUL

CARTEA ECCLESIASTUL

Numele acestei scrieri

Titlul cărții în limba ebraică este: *Dibre Qohelet ben David melek birușalaim* „Cuvintele lui Qohelet, fiul lui David, rege în Ierusalim”. Cuvântul *Qohelet*, pe care Septuaginta îl redă prin *Εκκλησιαστής*, iar Vulgata lui Ieronimus prin *Ecclesiastes*, termen pe care-l întâlnim în majoritatea limbilor europene, s-a tradus prin: „acela care vorbește într-o adunare”. Termenul קהלת este un participiu activ Qal de la verbul קהל *qahal* „el a adunat”, iar ca substantiv, deși este la participiu feminin singular, ar avea sensul de „adunare”, „congregație”, iar în versetul 7:27 este tradus prin „predicatorul” sau „convocatorul” unei adunări¹. Totuși termenul este destul de derutant, deoarece, având de-a face cu o formă feminină, ar trebui să fie mai departe tradus „fiica regelui David”, ceea ce este cu totul exclus. Termenul în sine poate desemna și o persoană legată de o comunitate sau congregație, ori chiar cel care este desemnat de aceasta cu un oficiu aparte. În cazul de față s-ar putea traduce literar prin „predicatorul” sau „cel care se adresează unei adunări”.

¹ Benjamin Davidson, *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon*, Samuel Bagster Leand Sons, London, 1975, p. 655.

Substantivul *Qohelet* se folosește de șapte ori în text, dar niciodată în altă carte biblică. Termenul din greaca veche Εκκλησιαστής, adică „Predicatorul” (1:1.12; 7:27; 12:8-10), a dat și titlul cărții (Ecclesiastul)². Titlul, într-adevăr, se justifică deoarece cartea este alcătuită exclusiv din învățături expuse inițial verbal și mai apoi fixate în scris. Unii consideră că, de fapt, titlul cărții *Qohelet*, pe care-l traduc cu „căpetenia adunării”, l-ar desemna pe autorul însuși³.

Textul cărții nu urmează o ordine precisă, ci dezvoltă, folosind o mulțime de maxime, tema semnificației vieții omului pe pământ. Autorul, presupunând că se află spre finalul vieții și, prin urmare, are multă experiență, se întreabă ce folos are omul din toată truda lui sub soare sau, altfel zis, dacă viața mai merită a fi trăită. Pentru a da un răspuns cât mai convingător, sugerează că nu face decât trimitere la învățăturile trase din propria sa experiență de viață, ajungând în cele din urmă la concluzia că de fapt *totul este deșertăciune* (1:14) și goană după vânt. Într-adevăr, în textul Ecclesiastului se pare că avem de a face cu un om ajuns la un fel de ananghie, care nu-și mai găsește la un moment dat nici un rost în viață și totul i se pare întuneric și lipsit de orice sens. El nu-și exprimă dezamăgirea doar față de o etapă a vieții, ci are în vedere deșertăciunea vieții, aproape în toate etapele sale, cu foarte mici excepții.

² Roland E. Murphy, O. Carm, *Qohelet*, în *Grande Commentario Biblico*, a cura di Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmyer, Roland E. Murphy, Brescia-Queriniana, 1973, p. 683.

³ Alfred Kuen, *66 în una. O mică enciclopedie biblică*, Editura Casa Literaturii Creștine, Sibiu, 1997, p. 95.

Când rostește cuvintele: *deșertăciunea deșertăciunilor, totul este deșertăciune sub soare*, vrea să exprime un superlativ. De notat că în ebraica veche amplasarea aceluiași substantiv ori adjectiv după altul exprimă tocmai superlativul (1:2.14 etc.). Repetiția a două substantive sau adjective pentru a reda superlativul se mai întâlnește și în alte cărți biblice (a se vedea: *Qodeș Qodașim* „Sfânta Sfintelor”; *Cântarea Cântărilor* etc.). Față de pesimismul căruia îi dă glas prin utilizarea de 29 de ori a substantivului „deșertăciune”, abia se întrevede o notă de optimism prin referirea de câteva ori la anumite valori și bucurii ale vieții, numai că din context rezultă că protagonistul cărții a primit mult mai puțin decât se aștepta⁴ de la viață, iar acesta poate fi icoana oricărui muritor și călător vremelnic prin această viață, neașteptat de plină de contradicții și surprize.

Această carte are un caracter cu totul aparte, în comparație cu alte texte sacre ale poporului evreu. Aruncând o privire de ansamblu asupra textului și dacă, desigur, pornim de la premisa că Ecclesiastul a fost scris de regele Solomon la vârsta senectuții, cum se presupune, când era cel mai îndreptățit de crezare și când, probabil, își făcea bilanțul propriei vieți, am putea aprecia că, din cauza tonului său prea pesimist, cartea nu s-a bucurat de un mare succes între cei tineri, ca de altfel nici între cei maturi, întrucât se observă de departe că dă glas unui punct de vedere, unei

⁴ Art. „Deception”, în *Vocabulaire de Théologie Biblique*, publié sous la direction de Xavier Leon-Dufour et de Jacques Duplacy, Augustin George, Pierre Grelot, Jacques Guillet, Marc Françoise Lacan, Sixième Édition, Les Editions du Cerf, Paris, 1988, p. 251.

mentalității specifice celor de vârstă a treia. Sociologii afirmă în unanimitate că persoanele din această categorie de vârstă sunt cele mai dezamăgite de viață, fără să recunoască faptul că nu viața în sine, cu toate necazurile și bucuriile ei, le provoacă nemulțumire, ci diminuarea posibilităților proprii de a se mai bucura de cele pe care viața le oferă, și încep să condamne tot trecutul, cu sau fără temeii.

Autorul și data

Chiar dacă mulți consideră că regele Solomon (970-930 î.Hr.), foarte vestit pentru bogăția și înțelepciunea sa și prin realizări literare de excepție (1 Regi 4:9), ar fi autorul cărții, argumentele nu sunt prea convingătoare în această direcție. De fapt, nu se menționează nicio dată în mod explicit numele scriitorului, chiar dacă autorul cărții se autointitulează *fiul lui David, care a domnit în Ierusalim* (1:1). Dacă, într-adevăr, autorul a fost regele Solomon, mulți se întreabă atunci cum este posibil ca regele autor să se critice pe el însuși că nu a fost în stare să-și strunească subalternii corupți și mai ales să afirme despre sine că ar fi cam slab la minte (4:13; 10:16.17.20) și că nu s-a putut impune în fața propriei administrații pentru a-i stopa nedreptățile (4:1; 5:8). Pe de altă parte, este evident că nici un alt rege după Solomon nu ar fi putut afirma despre sine, fără a cădea în ridicol, că ar fi fost mai înțelept decât toți regii care ar fi domnit înaintea lui (1:16)⁵. Se știe că acel rege obișnuia să-i convoace periodic pe bătrânii poporului peste care domnea, pe căpeteniile semințiilor și pe toți capii de familie (1 Regi 8:1), încât ar părea cu totul

justificat și titlul de *Convocatorul* și, evident, *Predicatorul*, deși învățații iudei consideră că este eronat a se traduce astfel. Date fiind nenumăratele obligații de domnie, n-ar fi deloc exclus ca o altă persoană să fi colectat și fixat în scris, ceva mai târziu, vorbele înțelepte ale lui Solomon.

De altfel, există multe voci autorizate care, pornind de la observația că vocabularul și structura frazei cărții Ecclesiastul nu se suprapun întru totul pe stilul clasic al limbii ebraice, consideră că ar fi vorba de o redacție mult mai târzie: fie în perioada de după exilul babilonic⁶, deoarece ar corespunde întru totul deziluziei cvasigenerale, fie în perioada elenistică (cca 250 î.Hr.)⁷, caz în care autorul poate fi un iudeu doritor de înțelepciune, crescut în tradiția strămoșească, dar cultivat realmente în spiritul culturii și filosofiei grecești, bine reprezentată de centrul elenistic din Alexandria Egiptului.

Un oarecare reper privind data scrierii Ecclesiastului l-ar constitui anul 150 î.Hr., dacă se ia în calcul, desigur, și descoperirea manuscriselor de la Qumran (1947), care atestă clar că la acea dată textul era în uz⁸.

⁵ Art. „Cartea Ecclesiast”, în *Dicționar biblic*, vol. 1, A-H, traducere din limba franceză de Constantin Moisa, Editura Creștină Stephanus, București, 1995, p. 399.

⁶ *Book of Ecclesiastes*, în *The Illustrated Bible Dictionary*, Part 1, Aaron-Goliath, Inter-Varsity Press, 1998, p. 408.

⁷ S.H. Blank, *Ecclesiastes*, în *The Interpreter's Dictionary of the Bible An Illustrated Encyclopedia*, vol. II, Abingdon Press, Nashville, 1990, p. 6.

⁸ J. Muilenberg, *Bulletin of American School of Oriental Research*, nr. 135, 1954, pp. 20-28.